

вольного руху в Україні, яких немає в радянських енциклопедичних виданнях. Ця корисна робота, розпочата Г. В. Стрельським, потребує продовження: видання енциклопедичного біографічного словника історичних діячів України, які зробили вагомий вклад в її історію.

Взагалі ж, вихід у світ рецензованої книжки заслуговує на всіляке схвалення, оскільки вона привертає увагу науковців до складних теоретичних питань історії, історіографії та джерелознавства, а громадськість певною мірою орієнтує у цих питаннях.

А. В. САНЦЕВИЧ (Київ)

К. А. Марков.

*ПЕРЕСЕЛЕНЦЫ И ИХ ОРГАНИЗАЦИИ
В ЗАПАДНОЙ ГЕРМАНИИ.*

Днепропетровск: Изд-во ДГУ.— 1992.— 192 с.

Тема, обрана автором рецензованої праці, цікава й актуальна і сьогодні. Незважаючи на досить велику кількість вітчизняних історичних праць, присвячених ФРН, досі переселенські організації, їх місце та роль у політичній структурі, громадському й економічному житті Західної Німеччини майже не вивчалися. В такому ракурсі і в таких хронологічних рамках (від К. Аденауера до Г. Коля) ця важлива проблема розглядається вперше. К. А. Марков поставив собі за мету дослідити питання переселення німців до Західної Німеччини під час другої світової війни і після неї, до початку 80-х рр.

В центрі уваги автора історія приблизно 10-мільйонної армії німців-переселенців, які опинилися на території ФРН під час війни завдяки рішенням Потсдамської конференції про необхідність переміщення в Німеччину німецького населення або його частини, що залишилися у Польщі, Чехо-Словаччині й Угорщині. Аналізуючи соціальне, економічне та політичне становище переселенців на «історичній Вітчизні», К. А. Марков підводить читача до висновку щодо «штучно створеної» консервативними колами Західної Німеччини ситуації, яка гальмувала їх асиміляцію та інтеграцію в країні. Труднощі економічного життя в «західних окупаційних зонах, перипетії генезису ФРН і бажання консерваторів використовувати німців-переселенців в якості особливої «козирної карти» в післявоєнній Європі, сприяли, на думку автора рецензованої праці, створенню трьох типів переселенських організацій: соціально-економічних, професійних та земляцтв. Причому, як підкреслюється в праці, формування цих організацій проходило двома шляхами — «знизу» і «зверху». Активну участь у цьому процесі брали церковні установи. Зокрема, вони проводили роботу по формуванню переселенських організацій у ФРН. З допомогою клерикальних структур були створені спеціальні служби, які займалися пошуками переселенців, будівництвом житла, створенням шкіл професіонального навчання, літніх таборів відпочинку для молоді. Через ці установи йшов розподіл грошової та матеріальної допомоги. Так, з 1945 по 1957 рр. переселенські організації отримали майже 500 мільйонів марок (с. 38).

Після утворення ФРН, у період так званої «холодної війни», при допомозі федеральної влади (блоку ХДС/ХСС і, власне, канцлера Аденауера) проходить створення загальнодержавних структур та установ переселенських організацій, насамперед «Центрального об'єднання вигнаних німців» і «Об'єднання східнонімецьких земляцтв, які в 1958 р. злилися в єдину «Спілку вигнаних».

Використовуючи широкую джерельну базу (мемуари, спогади, матеріали преси, державну і церковну документацію, статистичні дані, зві-

чи переселенських організацій), проаналізувавши вітчизняні та зарубіжні дослідження, К. А. Марков виділяє три течії в переселенському русі: реакційно-консервативна, консервативна і помірне переселення.

Після утворення «Спілки вигнаних» відбувається процес консолідації земляцтв в єдину організацію федерального типу, чому сприяли, підкреслює автор, тривалі цільові установи спілки — «права національних груп», «повернення Вітчизни», «повернення на Батьківщину», збереження етнокультурного вигляду переселенців тощо (с. 184). Можна виділити три головні напрями діяльності цієї спілки: політика в «інтересах повернення Батьківщини», культурна і соціальна політика.

З часу свого виникнення переселенські організації посіли значне місце в суспільно-політичній системі ФРН (на правому фланзі консервативних сил), бо відрізнялися від інших масштабністю своєї діяльності (як мінімум — підбиття підсумків другої світової війни та перегляд сучасних кордонів у Європі) і підтримкою провідних партій Західної Німеччини. Використовуючи процес взаємовпливу на федеральні установи країни, відштовхуючись від цілей зовнішньої політики ФРН в «епоху Аденауера», вони сприяли безпосередньому впливу земляцтв на державні, суспільні й політичні структури Західної Німеччини.

Як переконливо свідчить автор, економічне піднесення в 50-х рр., а потім нова східна політика кабінетів СДПН/ВлДП каталізували процес розпаду земляцтв. В зв'язку з тим, що спектр політичної діяльності останніх перемістився до центру, це значно послабило ті позиції, які вони займали доти. Автор правильно підкреслює, що до початку 80-х рр. переселенські організації вже втратили практично своє попереднє значення і були відсунуті на задній план суспільно-політичної системи ФРН.

Безумовно, в рецензованій праці є й деякі недоліки. Наприклад, в ній відсутній огляд німецької історіографії з проблем переселенців, майже немає полеміки із зарубіжними істориками. Разом з тим праця К. А. Маркова заповнює прогалини в історіографії суспільно-політичного розвитку ФРН, становить базу для наступних досліджень.

На сучасному етапі розвитку, коли історична наука в країнах СНД знаходиться на шляху переусвідомлення минулого, відходу від явлень і стереотипів, які панували раніше, дослідження К. А. Маркова значною мірою заповнює все ще існуючі «білі плями» в історії Німеччини.

О. Р. ДАВЛЕТОВ (Запоріжжя)

* * *

ОСНОВНІ МАТЕРІАЛИ РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ МІЖВІДОМЧИХ НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ ТА ЖУРНАЛІВ ІСТОРИЧНОГО ПРОФІЛЮ (1993 р.)

Наукові праці з питань політичної історії: Міжвідомчий науковий збірник. Вип. 172. Політичні партії на Україні (1905—1925 рр.). Київ. (Созицький М. Ю., Поліщук О. В. Національно-політична думка на Україні (кінець XIX — початок XX ст.); Шморгун П. М. Політичні партії України на початку XX ст.: соціальний склад, чисельність, типологія; Трофимович В. В. Польські соціалістичні організації в Києві (90-ті роки XIX ст.); Білоус А. О. Кадети в Києві в 1905—1907 рр.; Степанов Л. М., Ярош Д. В. Тактика спільних дій більшовиків з есерами на Україні в 1905—1907 рр.; Ясир М. Д.